

CONTRIBUTIONS OF SOCIAL SCIENCES TO OUTLINING A NEW COMPREHENSION OF CULTURE

Niadi Corina Cernica

Lecturer, PhD, "Ștefan cel Mare" University of Suceava

Abstract: My paper follows the way which the philosophical concept of culture can be enriched by the contribution of social sciences as sociology, history, anthropology and ethnography. Sociological comprehension of culture brings a new vision, the one of system of symbols, rites, relations, behaviours which form a culture, as well as new notions as subcultures, ways of life and so on. History enriches the vision about culture by analysis of imaginary, mentality and a new vision about "total history", and anthropology and ethnography add family relations, acculturation, the unitary vision of myth, society and structures. The result is a complex vision of culture, centred round the community and the distinctions culture-civilization, rational-irrational, nature-culture vanish. Culture is not another notion for society; it covers the whole expressions of culture from the point of view of community, of social group with its history and collective specific. The concept of culture is not, as in functionalism theory, tied to empirical studies, which increases the concept of culture as far as to confound the culture with any human activity; the new concept of culture is an extension to collective knowledge, communication and relation. The person integrates by communication, relations and knowledge. This is the horizon of culture in the new comprehension of culture.

Keywords: culture, social sciences, knowledge, communication, relation

Cultura, în accepțiunea metafizică a termenului, este legată, pe de o parte, de *paideia*, ca educație armonioasă, ca formare în spiritul Binelui, Frumosului și Adevărului, iar pe de altă parte de termenul latin *cultura*, ca îngrijire, cultivare a omului, a spiritului, în valori umaniste. Atât *paideia*, cât și *cultura*, presupun o transformare individuală, ca rezultat al unei educații în spiritul unor valori umaniste, absolute, în spiritul artelor și al filosofiei. Tradițional, cultura este individuală, presupune o educație, o schimbare a omului, formarea acestuia din perspectiva idealului de Bine, Adevăr și Frumos.

Ulterior, termenul de cultură a cunoscut mai multe definiții, marea mutație fiind trecerea de la accepțiunea individuală (educație și calități ale unei persoane) la accepțiunea colectivă (ca totalitate a fenomenelor creatoare ale unei societăți, cuprinzând știința, arta, filosofia, uneori și religia, ca și etica sau moravurile). Odată înțeleasă astfel, ca totalitate a creației științifice și artistice, dimpreună cu etica și metafizica (o accepțiune curentă și acum), cultura devine obiectul cercetărilor și al redefinirilor, fiind legată de rațiune, libertate, creație, ceea ce rămâne, în fond, o accepțiune filosofică a culturii, alta însă decât cea care se impusese până în perioada Renașterii, cristalizată în Antichitatea greacă și romană. De la triada Bine, Adevăr, Frumos, o dată cu secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, cultura, după cum am spus, este legată de o altă triadă – rațiune, libertate și creație, prin acest ultim termen păstrând legătura cu domeniul artei, filosofiei și valorilor. Observăm că rațiunea și libertatea sunt, pentru secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, caracteristicile esențiale ale omului, sau caracteristicile ideale ale sale. Cultura reflectă atributele

esențiale și universale ale omului. În spiritul acestei frumoase concepții filosofice despre cultură, Tudor Vianu afirma: „Cultura este deci un act de afirmație a libertății omenești”¹. O altă concepție filosofică asupra culturii definește cultura prin creație și valori (creația fiind expresia pură a libertății), conturând deci o a treia accepție filosofică a culturii, cea axiologică. Concepția axiologică a culturii este cea mai largă dintre teoriile filosofice, cuprinzând deopotrivă societatea, arta și știința, individul și colectivitatea, creația materială și pe cea spirituală, specificul și universalitatea, unicitatea și pluralitatea. După cum aprecia Marin Aiftincă, „ea îmbină, într-o manieră dialectică, subiectivul și obiectivul, sensibilul și inteligibilul, spiritualul și materialul, creația și acțiunea, ca factori ce coexistă cu aceeași finalitate. Elementul fundamental îl reprezintă valoarea”², și tot el adaugă: „punerea valorii ca referențial în definirea culturii face posibilă surmontarea opoziției dintre cultură și civilizație, persistentă în diferite tipuri de discurs. Din unghi de vedere axiologic, conceptul de cultură se circumscrie exigențelor teoretice actuale, care accentuează caracterul său holist. Sfera lui cuprinde omul cu toate manifestările sale filosofice, creative și de viață, integrat pe deplin în societate și în orizontul cosmic”³.

Concepția axiologică asupra culturii este, de fapt, postularea referențului axiologic pentru întreaga sferă a vieții sociale, artistice, științifice și filosofice individuale și colective. Orice fenomen cultural are un referent axiologic, se înscrie în sfera unei valori. Tot ce nu are raportare la valoare nu aparține culturii. Dificultatea teoriei provine din generalitatea ei; pluralitatea valorilor, ca referent al culturii, dar și universalitatea tipurilor de valori, creează o viziune holistă și adaptată, totuși, fiecărei culturi în parte. Dar structurile, evoluția, geneza și coexistența culturilor, raportate doar la referențialul valoric, nu au o explicație suficientă, iar a echivala cultura cu valorile, înseamnă a circumscrie cultura axiologiei, rămânând însă neintegrat orizontul comunicațional, relațional și cognitive. Comunicarea, cunoașterea și structurile comunităților umane nu pot fi așezate sub o singură explicație, cea axiologică. Cunoașterea, comunicarea și relațiile sociale sunt o parte a existenței umane care nu au doar referențial valoric și sunt ireductibile la un referențial valoric.

Concepția semiologică asupra culturii, ca și teoria funcționalistă, a integrat cunoașterea, comunicarea și relația în cultură, fie sub semnul simbolului și al rațiunii simbolice, fie al creației (a tot ce aduce omul în plus față de datul natural, creat individual sau colectiv). Concepția semiologică, antropologică, alături de teorii sociologice și istorice, reprezintă viziunea științelor sociale asupra culturii. Aceste teorii reconturează noțiunea de cultură, viziunea asupra culturii, aducând elemente complementare pentru viziunea metafizică, filosofică a culturii, mai ales pentru accepția axiologică a acesteia.

Concepția antropologică asupra culturii, de fapt concepția funcționalistă, derivată din studierea societăților umane (numite alternativ, inițial, culturi sau civilizații) aduce un criteriu simplu, acela a ceea ce aduce omul (sau comunitatea) nou față de natură, ca răspuns la necesitățile biologice, naturale. Bronislaw Malinowski „considera cultura ca o totalitate căreia îi este propriu un dinamism creator. Acest ansamblu este structurat din bunuri de consum și unelte, norme legislative ale grupurilor sociale, idei și arte, credințe și obiceiuri”⁴. Fiind o concepție științifică, observăm complexitatea și materialul vast pe care îl definește ca fiind „cultură”, unitatea culturii (un ansamblu al creației colective al unei comunități), dar ceea ce îi lipsește este chiar referențialul. Tot ce creează omul, ca răspuns la necesitățile naturale, este cultură, tot ceea ce adaugă omul naturii este cultură. Esența umană a omului este chiar cultura, exprimată în toate

¹ Apud Aiftincă, Marin, *Filosofia culturii*, Ed. Academiei Române, București, 2008, p.61

² *Ibid.*, p.67

³ *Ibid.*, p.68

⁴ *Ibid.*, p.62

realizările sale. Cultura nu se raportează la valori, la rațiune sau la libertate, ci, am spune noi, la creație, la ceea ce generează comunitățile umane. Este un bun fundament teoretic pentru cercetările empirice, o delimitare clară a culturilor, care cuprinde în sine cunoașterea și comunicarea socială prin norme legislative, idei, credințe și obiceiuri.

Teoria semiologică a culturii, elaborată de Ernst Cassirer, pune pe prim plan, ca fundament al culturii, simbolul, semnul, semnificația. Sistemul simbolic, reflectat în limbă, artă, mit, rit (ritualul și din punct de vedere social) este cultura. Simbolul (sau, mai exact, realitatea simbolică) este chiar cultura, creată de rațiunea simbolică a omului. Am spus „rațiune simbolică”, iar nu „gândire simbolică”, deoarece ea aparține colectivității, care prin ea își făurește realitatea, realitatea artificială diferită de datul natural, în care se dezvoltă și evoluează. Concepția semiotică despre cultură integrează cunoașterea, comunicarea și relațiile simbolice ale colectivității. Este însă greu de delimitat, în artă, să spunem, domeniul simbolic de cel al reprezentării și deformării; în religie, conceptele fundamentale (sau realitățile fundamentale) sunt ontologice, nu integrabile semnului, simbolului sau semnificației. Nu putem extinde, totuși, teoria simbolului la realități sociale, artistice sau religioase. Viața spiritului nu se reduce la simbol și semn, ci cuprinde valori și o ontologie fără de care simbolul nu ar desemna ceva. Zeul nu este un simbol, zeul este gândit, reprezentat simbolic.

Privirea sociologiei asupra culturii cuprinde simbolurile, riturile, limbajul, normele, tradițiile, moravurile, legile și valorile; un ansamblu eterogen, axat pe elementele spiritului care au o influență asupra funcționării societății și a grupurilor sociale. Cuprinde elemente cognitive, comunicaționale și elemente care asigură funcționarea relațiilor sociale ca limbajul, riturile, normele, tradițiile etc. Relaționările în interiorul grupului sau cu alte grupuri sunt asigurate de aceste elemente. Precizăm că în analiza culturilor făcută de sociologi, valorile sunt de un alt tip decât cele de tip filosofic, axiologic; ele sunt valori sociale legate de relații sociale, imagine, statut. Astfel, S.H. Schwartz propune, în 1992, reluând ulterior, o listă a tipurilor de valori care desemnează tipuri de culturi. În 1992 observă zece tipuri de culturi, axate pe valori ale vieții și societății: Universalism, Bunăvoință, Tradiție, Conformitate, Securitate, Putere, Desăvârșire, Hedonism, Stimulare, Centrare asupra sinelui. Valorile vieții individuale și sociale sunt de multe feluri, precum: egalitate, dreptate socială, înțelepciune, onestitate, loialitate, indulgență, acceptarea rolului propriu în viață, religiozitate, umilință, respect față de părinți și strămoși, politețe, ordine socială, putere socială, bogăție, apreciere a imaginii publice, dorință de succes, ambiție, plăcere, o viață variată, curiozitate, libertate etc. Analiza sociologică a culturilor cuprinde și etnocentrismul, imaginea despre sine și despre ceilalți, și termeni precum „subcultură”, capabil să prezinte diferențe și statute diferite în interiorul unei culturi. Cercetările comparativ-istorice, specifice sociologiei, integrează aspectele valorice, religioase, economice și situațiile istorice într-un tot, dând o explicație unitară fenomenelor sociologice și celor spirituale sau economice. Cercetările comparativ-istorice arată rolul mentalităților, prejudecăților, doctrinelor religioase, în societate, economie, în perioadele de mari schimbări. Acest tip de viziune unitară, de integrare a mai multor valori, domenii, evenimente sociale, lipsește viziunilor axiologice, funcționaliste și chiar celor semiotice. Fiind cercetări științifice, viziunea este unitară prin integrarea elementelor într-o situație socială, nu prin generalizare sau raportare la un referent unic. Dar acest tip de unitate, prin complementaritatea și armonia părților, iar nu prin raportare la o teorie sau substrat, poate fi acceptată și în gândirea filosofică, așezată astăzi sub semnul complexității și multiplicității.

Viziunea istorică asupra culturii nu este cuprinsă în teorii și sistematizări, dar istoria a înțeles de mult timp importanța factorului spiritual, individual și colectiv, în curgerea

evenimentelor, cuprins în doctrine, ideologii, idei religioase, mituri etc. Dorința Școlii Analelor de a prezenta o istorie totală, analiza perioadelor lungi, dar și înțelegerea subtilă a rolului mentalităților și imaginarului creează o nouă deschidere către înțelegerea culturilor. Imaginarul, văzut de Lucian Boia, istoric român, ca „motor al istoriei”, cuprinde imaginea celuilalt, monștrii, Lumea de dincolo, evadările, simbolurile, visele și legendele, adică tot ce securizează Europa împotriva necunoscutului, toate mesajele transcendentului, toate concretizările vizibile ale ideilor, doctrinelor și valorilor, tot universul de imagini care completa, explica sau îmbogățește realitatea concretă; imaginarul dădea profunzime și frumusețe vieții, fiind și un element activ al istoriei, ca și mentalitățile. Imaginarul și mentalitățile cuprind o cunoaștere implicită, aprecieri și valorizări; vizibilul devine manifestarea adevărată a invizibilului. Imaginile cuprind o imagine a ceea ce transcende concretul, dar e vizibil în concret. Studiul imaginilor poate arăta istoricului ce se știa și ce se credea despre ceilalți, despre țări îndepărtate, despre Rai și Iad, transcendent, despre un întreg univers spiritual istoric.

Contribuția științelor sociale la reconturarea noțiunii de cultură aduce un nou câmp de realități subsumate cunoașterii, comunicării și relațiilor inter-umane în comunitate. Sub acest aspect, teoriile științelor sociale despre cultură completează și repun în discuție viziunile filosofice asupra culturii.

BIBLIOGRAPHY

1. Aiftincă, Marin, *Filosofia culturii*, Ed. Academiei Române, București, 2008
2. Babbie, Earl, *Practica cercetării sociale*, Ed. Polirom, Iași, 2010
3. Balan, Carmen Cornelia, *Sociologie generală*, Ed. Universității Suceava, 2001
4. Boia, Lucian, *Pentru o istorie a imaginarului*, Ed. Humanitas, București, 2000
5. Vianu, Tudor, *Studii de filozofia culturii*, Ed. Eminescu, București, 1982
6. *Dicționarul tematic al Evului Mediu occidental* (coord. Jacques Le Goff, Jean-Claude Schmitt), Ed. Polirom, Iași, 2002
7. *Metodologia științelor socioumane* (coord. Serge Moscovici, Fabrice Buschini), Ed. Polirom, Iași, 2007